

com sperança no tinc de aconseguir lo que desije», «axí la ardor del *gel* del riu de Trébia, hon primer havia haguda victòria en Lombardia, fon apagada en Càpua per la calor dels banys e altres delits», «ne algun plor de tristor, ne negun *gel* de temor, ne fum algú de mals desigs terrenals», «los meus pits són tornats més frets que l *gel*», JoMartorell (Ag. II, 30, 54, 161, 231). M'escrivia Nicolau d'Olwer el 1953 «en la meva joventut a penes se sentia a Barcelona altra cosa que *glac*, *glacat*, i ara masses són que diuen *gel*, *gelat*, i cada any sentim allò més rarament: lluiteu contra aquest acastellament subreptic!» Gran raó tenia.

És clar que fóra exagerat de creure que *gel* és poc catalanesc. Reconeguem que entre valencians no se sent més que *gel* (Renat, «El Camí», 14-rv-34), i també és el preferit en cat. occid.: fins als Pirineus, i al capdemunt, tinc nota que en dir jo *glac* en el poble més alt de la Vall de Cardós, el vell pallarès que em passejava pels carrers contestava amb *žél* (1934); i no cal dir que en la franja mixta de Ribagorça és aquest el que apareix, amb la local fonètica castellanitzant *želo* i *neju čelada*, al peu del Turbó (Cercuran, 1965); «en el Vallon de Lardana <'Posets'> no se ha acabau nunca el *čél*», Plan de Gistau (1965); més ençà, a Castelló de Farfanya, tenen lo *poju del žél* i a Clariana de Cardener *al poju dal žél* (1964). Fins i tot he d'advertir que és molt general en ross., tot i que allí no pot haver-lo ajudat el francès (que només coneix *glace*): *al poju dal žél* a Canet de R., *al pí dal žél* a Nefiac i a Bula Terranera (1960);¹ terra endins: «era ple de llimpes de *gel*», Conat (1960); «és pis <'pitjor'> *ka l žél*», Portè (1959).

I tanmateix l'illustre savi exiliat estava carregat de raó. Lluiteu per mantenir la riquesa perdurable de la nostra llengua de sempre: que a cap de les terres catalanes no es deixi decandir cap dels dos. Algun dia s'hi fixaran nobles i útils distincions: sembla que ja fa moltes generacions que, almenys en part i amb determinades circumstàncies, hi apunta la preferència per a *gel* quan és producte artificial i per a *glac* quan ve de la natura («porteu-me una barra de *gel*», «reserveu-ne perquè hi hagi *gel* per als malalts»); el català oposa *gelats* més hàbils i tradicionals a les adozzenades *glaces* franceses i a l'embaforador *ice-cream*: en sabem més que ells i que ningú, i per tant no obefrem a cap consigna lingüística. Però d'altra banda: «aquesta nit ha *glacat*, la bassa és plena de llenques de *glac*, defenseu les maduixes que no se us *glacessin*; no passarà pel camí fondo tant de *glac* hi ha». I, en l'ús figurat, partien, és clar, d'aquest: «és tan seriós que no acaba de trencar el *glac*».

DERIV.: *Gelar* [sens dubte consta en el S. XIV: Alcoatí, i infra]: del ll. GELARE comú en les llengües romàniques: «e encara sapiats que quan *gela* o *glaci*, la sua espessa engendra neu e tempestat», *Breviari d'Amor*, ms. 353; «tot enaxí los hòmens infels, los quals no han cura de coses perpetuats, per la inclinació, fan *gelar* llur cor e llur ànima, que ells no entenen la veritat de la fe de Déu», *L'arbre de batalles* (DBal.); és el preferit en val. i cat. occid.: «avui ha *želats*»,⁶⁰

Àreu de Vall Ferrera «*želá* potser no, pero ja *želará* qualsevol dia», Farrera de P. (1933); com a adj-part.: «Los peresosos --- dóna-ls per la cara neu e gran tempestat de vent e d'aigua *gelada*» (BMetge, *Somni*, NCl., 96.22).

Gelada subst. f. [fi S. XIV, Genebreda], doc. val. de 1562 relatiu a Benissa (Salvà, *Callosa* II, 99); «tindrà un mirall / en el blanc cristall / que muntanya avall / estén la *gelada*», Apelles Mestres (*Alpestre*, v. 12); «closes y camps eran blancs de *gelada*», Bosch de la Tri. (*Lena*, 29). Un clàssic màxim segella la distinció amb l'adj. *glaçada*: «Tot sol ell recorria la boreal *gelada* / --- / cercant per llocs estèrils sa Eurídice enyorada / --- / Eurídice! ab veu tendra, i llengua ja *glaçada*, / Eurídice!, clamava, fugint-li el pensament; / i Eurídice! aquells marges anaven responent», Costa, 1903 (*Orfeu*, vv. 3c i 13f.). *Gelar-se* partint de la noció d'intensitat (de fred, d'on després calor, moviment) pren en el CpTarr. el sentit metafòric, familiar, de 'anar corrents', 'cuitar a anar-se'n' (*AlcM*, § 8), d'on *gelent* 'veloc' («au, marxa *valent*» a Valls, ib., s. v. ja-).

Gelat 'caramell de glac' ant. [mj. S. XV, *Genesi*, p. p. Amer, *DAG*] o potser 'estesa de glac a muntanya' sentit que li donen en l'alt-arag. de Gistau («O *čelaju* <de> la Fesa», damunt Plan, 1965); = fr. *glace*, angl. *ice-cream* [Belv. 1803]: «Donya Mercè s'havia separat ja de sos amics perquè la cambra anés a buscar los *gelats*», NOLLER (*Vilaniu*, 133). *Gelable*. *Gela*. *Gelader*. *Geladia*. *Geladina*. *Gelater*; *gelatera*; *gelateria*. *Gelament* [Lacav.]. *Gelador*: «digué, y la mort, ab freda besada *geladora*, / li empredreix y dexa per sempre 'l llavi mut, / y vora'l sec cadavre lo grec sospira y plora, / com arbre a qui ses branques florides han romput», *Atl.* (64); *geladora*. *Gelassar*. *Gelent* (supra).³⁵ *Geler* (Garrigues, *AlcM*); d'alguns punts del Pir. català el recordo amb el mateix sentit que a l'aragonès de Bielsa: *un čelér* 'paratge ple de glac on es rellisca' (1965). *Gelera*, Verdaguer (cites *DAG*. i *AlcM*) si fa no fa ja amb el sentit que té en els Alps fr. *glacier*, al. *gletscher*² (< romànic), popular en el Canigó parlant de les que es troben al peu de la Pica (Balaig, Cadí) (Jampy, *Lliris*, *Flors* ---, «*gelera*: glacier», s. v.), i les grans geleres de les Maleïdes.

Geliu, adjectiu no registrat pels diccionaris del segle XIX, és popular en rossellonès, almenys en part d'aquest domini: «el Carcanet és un vent *želiu*» a l'Alt Capcir (Els Angles, 1960), cosa que lliga amb l'ús per part de Bosch de la Tri.: «de cop nos embol(i)ca una boyra glacial portada per un vent *geliu*, que ens penetra va 'ls ossos» (*Records d'un exc.*, 145 i de Massó i Torrents); també se n'han servit Bertrana i tan bellament com repetida Josep Carner: «S'escurça el dia sota el vent *geliu*, / les fullaragues dansen a l'exida / ---» (*La Provident*, c. 1910), cf. la nota supra. En aparença es tracta del sufix -rvus, però vist l'arrelament en ross. i atesa la proparoxitonofòbia d'aquest dialecte no descarto que es tracti d'un descendent mig-savi del ll. *gelidus*, que estilèticament, i pel significat, n'és l'equivalent rigorós. *Gelina*. *Gelor* popular en molts punts (val., *AlcM*), incloent-hi el cat. or. (més